

Илия Стоилов

Убийството на Ботев
Хипотеза на един юрист

Трите хипотези за смъртта на Ботев

Първата хипотеза е тази на назначената от Министерството на просветата комисия, в която като член е участвал литературоведът Леонид Спасов, чието заключение е било, че Ботев е убит от неизвестен българин или българи, за да бъде ограбен. „Спомени по българските въстания“ на Никола Обретенов вероятно не са били напечатани още. Затова възоснова на тях комисията не е могла да направи другия извод, а именно, че Ботев е „ограбен“ от Обретенов и приятели така, както той самият го описва.

Втората хипотеза е тази на Българската академия на науките, възприета като официална и от българската историческа наука, че войводата Христо Ботев е убит от вражески турски куршум.

Третата хипотеза е тази на въстаника Никола Обретенов, според която Ботев е бил лишен от живот от „неприятелски“ куршум, изстрелян от неизвестен стрелец.

На първата хипотеза няма да се спираме, а само я отбелязваме като съществуваща, защото не разполагаме с никакви доказателства за нея – писмени или гласни. Комисията може и сигурно е събрала такива, но ние не можахме да се доберем до тях. Затова тази хипотеза я изоставяме или отхвърляме.

Втората хипотеза е изградена въз основа на разказа на Захари Стоянов и неговата биография за Христо Ботев, а в тази биография, в пункта за смъртта на войводата, авторът е вмъкнал показанията на Никола Обретенов. Разликата между втората и третата хипотеза е само в това, че докато във втората хипотеза се говори определено за „вражески турски“ куршум, то в третата се говори за „неприятелски“ куршум. Под „неприятелски“ Н. Обретенов е имал предвид неприятеля в този момент от турски аскер и башибозук; но ако не е бил много сигурен, може под неприятел да е имал предвид и някой четник или друг българин, който по една или друга причина е бил враг на Ботев, макар че няма абсолютно никакви данни Ботев да е имал такъв неприятел; и понеже разликата е минимална и без значение за третирания въпрос, изоставяме да разглеждаме и втората хипотеза. Още повече че от статията на Стоянова ни е известно по какъв неубедителен начин тя е стигнала до извода, че куршумът е „турски“ – от „предположението“ на Захари Стоянов, допълнено и от нея.

И така стигаме до третата хипотеза – тази на Н. Обретенов. Поначалио трябва да приемем, че тя е **най-достоверната, защото той е присъстващ и очевиден** на Ботевата смърт.

Но все пак така ли е? Няма ли и четвърта хипотеза?

Ето върху това искаме да дискутираме.

С една предварителна уговорка: ще третираме Никола Обретенов само като един обикновен **свидетел**. И към неговите показания трябва да бъдем при преценката им прецизни, строги, критични, абсолютно обективни, па ако щете и **подозрителни**. Защото уликите са много, доказателствата са крайно ограничени, а показанията му се отнасят до смъртта на един човек; и защото той е свидетел и като всеки човек може да има лично отношение и лична окраска. Още повече, когато може да бъде уличен като евентуален убиец или най-малкото – като участник в групата, която е убила Ботев.

И още нещо. Още в началото не трябва да му признаваме нито смекчаващи, нито утежняващи евентуалната му вина обстоятелства. Ние трябва само да знаем, че той е един от четниците на войводата. Трябва да забравим, че той е син на най-голямата и храбра наша революционерка баба Тонка, че брат му Ангел е убит като участник в четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджата, че брат му Петър е бил пленен от турците и заточен завинаги в азиатската крепост Сен Жан д'Акр заради революционна дейност; самият той е един от членовете на Гюргевския революционен комитет и апостол на Софийски окръг.

При разглеждания процес за инцидента той трябва да остане само един обикновен свидетел.

Свидетелят Обретенов дава показания

В „Спомени по българските въстания“ ето как Никола Обретенов описва смъртта на Ботев:

„Най-сетне, когато стана здрач, гърмежите почнаха да се слушат по-нарядко. По едно време изсвири тръбата на войската и гърмежите престанаха свършено. Някои от нашите момчета, които бяха служили в Казашкия алай при Чайковски, разбираха сигналите и казаха, че това означава спиране на боя. По заповед на Ботев, изсвири и нашата тръба – също за спиране. Момчетата, които заемаха върха на Камарата, слезоха и съобщиха, че неприятелят се е оттеглил надолу към местото, откъдето се бяха изкачили. Слезохме и ние с Ботйова, като подкрепяхме ранения Перо, раната на когото се беше влошила и почнала да го боли. Ботйов разреши на четниците да отидат на извора, който бил наблизко, да пият вода.

Когато цялата чета слезе от Камарата и се отправи към извора, Ботйов, Апостолов и аз бяхме изостанали по-назад по причина на Перо, който не можеше да върви. По покана на Ботйова приседнахме край една малка скаличка. С нас бяха Сава Пенев от Търново и Димитър Тодоров (Димитрото) от Габрово, жив и досега.

Ботйов беше много загрижен. Понеже от щаба му бяхме останали само Апостолов, Перо и аз, той се обърна към нас и запитва: «Какво мислите да правим, когато в тия две сражения патроните ни се свършиха? Помощ отникъде нямаме, хляб също няма. Да продължаваме ли или да се отправим за Сърбия?»

Докато ние отговорим, Перо каза: «Ботйов! Ако ти направиш това нещо, знай, че всичкото обаяние, което спечели с подвига си ще го загубиш!»

Ботйов нищо не каза, но се изправи в цял ръст да види накъде отидоха момчетата и няма ли някоя опасност за четата. Тогава моментално изгърмя пушка и Ботйов политна да падне на гърба си. Аз и Апостолов го поехме от двете страни и докато го сложихме на земята, той издъхна, пронизан в сърцето. Сразен беше от неприятелски куршум, без да каже нито дума – само изхърка...

Останахме поразени като от гръм. След няколко минути се окопитихме. По съвета на Перо, прибрахме всичко от Ботйова, което можеше да покаже, че е войвода, за да не се гаврят с него неприятелите. Аз взех

картата от пазвата му под мундира, която беше окървавена и продупчена от куршума; взех и часовника, бинокъла, компаса и портмонето с пет наполеона; а Апостолов взе калпака му с лъва, шашката, револвера и мундира.

Всички плачехме, но аз и Апостолов бяхме неутешими. Наведохме се и го целунахме по челото. Оставихме скъпите му останки на произвола на съдбата, за да се изпълнят собствените му думи: «В редовете на борбата да си найда и аз гроба!»

Простихме се така с войводата, тръгнахме с момчетата към извора. Съгласихме се да не казваме никому за смъртта на войводата, макар че мнозина от четниците питаха: «Къде е войводата?»

– Отиде напред и ние вървим след него – отговаряхме ние.

Всеки, който пиеше вода от извора, заминаваше нагоре в гората над извора, която беше от дебели дървета и гъста. Тук превързахме раната на Перо в коляното, получена на Милин камък и почнала много да го боли.

Понеже нощта бе настъпила и ние бяхме много изморени, заспали сме. Рано на разсъмване сутринта чухме конски тропот и глъчка и се събудихме. Като дойдохме вечерта последни, бяхме останали на първа линия срещу потерята, която идваше по същия път, по който бяхме дошли ние вечерта. Този, който вървеше най-напред, ни съзря, когато вземахме позиция зад дърветата, изгърмя и Перо падна по очите си, ударен в сърцето. Георги Апостолов насочи към оня, който гръмна, и го свали от коня. Черкезите, като видяха, че главатарят им се катурна от коня мъртъв, хукнаха да бягат назад и ние, възползвани от тяхната паника, поехме гората нагоре“.

Загадката за смъртта на Ботев съществува от самата му смърт. Много усилия са правени, за да бъде тя разбулена. Натрупани са много съмнения, подозрения, колебания и накрая... буржоазните историци заключиха, че Ботев е убит от турски куршум. Мотивировката не е от фактическо, нито от правно естество, а от етично, социално и патриотично естество, за да се опази доброто име на българина. Вероятно по същото съображение след 9 септември БАН утвърди тази истина.

Доводите „за“ и „против“ тази истина

Като доказателствен материал ще имаме само „Спомените“ на Никола Обретенев и кратките показания на приятеля му, „все още жив“, Димитрото, макар че не допринася нещо съществено.

Нека първом издирим и изчистим фактите, а след това да правим изводите.

Първият факт е, че Ботев е бил убит, а не е безследно изчезнал. Вторият факт е, че Ботев е убит от куршум; и третият факт е, че куршумът е неприятелски.

Впрочем третият факт не е факт, а преценка или един извод на свидетеля; защото, като е бил убит от куршум, не ни казва защо приема, че този куршум е „неприятелски“. Под неприятелски трябва да се разбира „турски“ куршум: защото когато описва сраженията, той определя турците като неприятели. А щом е въпрос до преценка, то нека ни бъде позволено и ние да направим своята преценка.

Води се сражение между четниците и много турци – башибозук от черкези и редовна войска. Надвечер то бива прекратено. Турският тръбач свири отбой, българският – и той същото. Турците, а след тях и четниците, се отдалечават от бойната линия. Турците отиват в селата да нощуват. Те не водят никога нощен бой. А и защо да рискуват, когато вече знаят силата на противника и че този противник няма да им избяга от ръцете. Четниците се спускат към гората и дола, за да се посъберат след сражението и да си починат.

Местността, в която се отправят българите, е чиста от турци, спокойна и безопасна. Четниците са в „свободен строй“ и се спускат в дола да пият вода. Ботев изоставя с хората от щаба си назад. Сядат край една скала и разискват.

Макар че не е обичайно водачът на един военен отряд да се движи в ариергарда на колоната, може да се приеме, че изоставянето е причинено от по-бавното придвижване на ранения в крака Петър Симеонов, наричан Перо Македонца и Перо Херцеговинът (той е участвал във въстанието на Херцеговина).

Но – за „сядането“. За да се спрат и да седнат, предложение е могъл да направи най-вероятно раненият, който имал нужда да си почине. Но не той, а предложението се прави от Ботев. Войводата запитал:

– Какво мислите да правим?

Налага се и неизбежно трябва да се приеме, че изоставането от четата и „сядането“ е осъществено, за да се проведе заседание на членовете на щаба. Съвещанието е могло да се проведе и без Войновски, който е един младеж от Юнкерското училище в Одеса и в момента е бил встрани с група четници. Трябвало е щабът да вземе важно решение: „По-нататък... из кой път?...“ Спасяване на живите четници, като преминават в близката Сърбия, или да продължат на изток по Балкана към Ловеч, Гърново, Сливен?

От предадения разговор в „Спомени“ се вижда, че щабът не е бил единодушен по разисквания въпрос. Като войвода, Ботев е знаел каква е неговата роля и отговорност пред историята и пред онези, които той води... Затова той е категоричен за преминаване в Сърбия:

– Патроните ни се свършиха, помощ отникъде нямаме, хляб също няма.

Ако в Румъния Ботев е бил подведен от погрешната информация, че народът е готов или вече е въстанал, че трябва да му се помогне с чета и оръжие, то в момента той е имал вече пълна и ясна представа за бойната обстановка. Местното население не оказва никаква помощ, апостолът Стоян Заимов не отговаря на двата призива и, преоблечен в женски дрехи, се крие във врачанските лозя, турски аскер и башибозук е залял околните села и градове, а през нощта все още се виждала червената заря на догарящите пожарища на изток.

Едно бурно съвещание на щаба

В отдиha след последното сражение щабът е трябвало да реши понататъшния маршрут на четата. Съвещанието не е било спокойно; дори трябва да приемем, че то е било бурно, защото са се били очертали две непримирими становища. Когато се прави революция, обикновено становищата са непримирими! Едното – няма смисъл да се продължава борбата и затова четата трябва да премине в съседна Сърбия. Второто – да се продължи борбата, за да се помогне на въстаналия народ; а и нали се е тръгнало да се мре за свободата?

Че Ботев е поддържал първото становище – при наличната безнадеждна обстановка да поемат пътя на запад, за да се спаси каквото все още може да се спаси, личи от думите на Перо:

– Ботйов, ако ти направиш това нещо, знай, че всичкото обаяние, което спечели с подвига си, ще го загубиш!

Подвигът му – подвиг е на всеки четник.

Обаянието – обаяние е на всеки четник.

Ботев не е бил никога славолюбив и в случая той не е поставил във възникването на съдбата обаянието на своя подвиг, а живота на младите хора, които е повел и за които ще отговоря пред историята.

До споразумение не се е стигнало, защото Ботев става прав, за да отиде при четниците. Иначе ставането би станало вкупом и едновременно. Той отива при тях, за да им съобщи решението си. Останалите трима от щаба – Обретенов, Апостолов и Перо – са на противно становище. Трябва да продължат да го поддържат и пред четниците. Обаче каква е вероятността, че те ще приемат становището им за продължаване на борбата или и без това твърде много разколебани и обезкуражени, четниците ще тръгнат след Ботев? Това не трябва да стане; а за да не стане, ще трябва на Ботев да се попречи да отиде при тях!...

Едва Ботев станал, гръмва се и той полита на земята.

За „ставането“ на Ботев Обретенов има свое обяснение – „да види накъде отидоха момчетата и няма ли някаква опасност за четата“. Това му обяснение е съвсем наивно, неприемливо и трябва да се отхвърли:

1. Всички те знаят къде са момчетата – в дола за вода.

2. Обстановката е спокойна – няма турци и затова са седнали на разговор.

3. Няма никакъв нов факт, който да говори за някаква опасност за

четата.

4. За движението на четата и нейната безопасност се грижи военният ръководител Войновски и неговите помощници.

Тогавя? Остава да се изясни кой е стрелял и защо.

Куршумът не е турски

В спомените на Обретенов четем, че куршумът, с който е бил убит Ботев, бил „неприятелски“. Това ще е така, защото не може да се очаква куршумът да е отправен от приятел. Прави впечатление, че сам Обретенов е избегнал да окачестви куршума като „турски“. Съзнателно или не, той никога и никъде и в другите си писания не споменава тази дума.

Тогава кой е неприятелят на Ботев? Или понеже той е неизвестен, да поставим въпроса другояче: Кой е възможният неприятел?

Първият потенциален неприятел може да бъде един черкезин или турски войник. В случая трябва да го изключим като възможен действаш стрелец. Сражението е било преустановено. Турците и българите са се оттеглили на доста далечно разстояние от фронтвата линия. Няма никакво движение на турци в района, към който са се движили четниците.

Ако е бил турчин, той сигурно не е бил сам, щом е трябвало да отиде в българския лагер; и вероятно – с разузнавателна задача, а не за да стреля срещу първия срещнат българин. НАЛИ ГЪРМЕЖЪТ ЩЕ ГИ ИЗДАДЕ? Па и няма какво за разузнаване – нали знаят, че българите са се пръснали някъде нататък. Утре ще тръгнат пак да ги преследват като вълци. А и в настъпващата тъмнина дори и най-храбрият турчин не би дръзнал да търси българин да убива, и то между българите да търси войводата им, както поддържа Радка Стоянова.

Ако направим временно концесията да приемем, че стрелецът е бил турчин и че е бил сам, ще се постави настойчиво въпросът защо е изстрелял само един патрон. Българите са четирима, в една група и от своята пусия той е могъл да стреля по тях повече от един път; и останалите трима са били удобни мишени, още повече при изненадата от страна на нападателя.

Не може да не направи впечатление, че веднага след гърмежа, а и по-късно след него никой от нападателите не предприема действие за укриване. По инстинкт те биха очаквали втори, трети изстрел и затова биха залегнали или биха избягали при четниците. Те не предприемат оглеждане на местността – ако не толкова за откриване на стрелеца, то поне за да предотвратят опасността от нови покушения. Те не правят нито едното, нито другото. Защо ли? Защото за тях всичко би било излишно. Те знаят кой е стрелял. Те знаят също така, че не ги застрашава никаква

опасност...

Един сериозно уличаващ факт

Много автори се опитват да определят мястото, откъдето е стреляно, посоката на куршума, силата на звука от гърмежа. По тези въпроси е излишно да се коментира, защото няма никакви опорни точки. Сам Н. Обретенов отнема възможността да се разисква. На въпроса на д-р Панчев – член на една от комисиите (в. „Независимост“, бр. 2406–2414 от 1–11 юни 1919 г.): „Гърмежът отблизо или отдалеч се чу?“, той отговаря: „Не мога да кажа с положителност от какво разстояние се е стреляло.“

Но за определяне на „разстоянието“ има един друг факт, на който искаме да се спрем. В учебника по Съдебна медицина на проф. Иван Попвасилев и проф. Стойчо Радонов на стр. 102–104 четем: „Когато предметът, в който се стреля, е на близко разстояние, изброените фактори – пламъкът, газовете, саждите, барутните и неметалните частици – достигат до целта и допълват действието на куршума. Те оказват увреждащо действие върху тъканите по механичен начин.“

„С намаляване скоростта на куршума (от далечно разстояние – б.а.) повредите все повече загубват свойствата си на огнестрелни и в тях все повече изпъква формата на куршума.“

„Поради ударното странично действие на проектила (куршума) притиснатите тъкани и след преминаването му продължават своето движение встрани (от действието на ударните вълни), вследствие на което се образува голяма кухина, превишаваща няколко пъти обема на проектила. Колкото по-голяма е скоростта и размерът на проектила, толкова по-голяма ще бъде предадената на тъканите кинетична енергия, а оттук и по-силно ще бъдат изразени временната кухина и ударната вълна на обкръжаващите тъкани.“

Тъй като не е направено оглеждане на дрехите и на самата рана, не е направена и аутопсия на трупа, не може да се говори с положителност за посоката на куршума, за да се твърди, че той е стигнал гръбначния стълб, какъв е размерът на раната или че е стреляно от упор. Остава открит въпросът – дали от близко или от далечно разстояние е стреляно?

Никола Обретенов ни казва, че „кръвта шуртеше толкова много, че напълваше пазвата и окървявяваше картата“. При това изобилие на кръв хирургът, доц. Шопов, от Пловдивския медицински институт дава мнение, че изстрелът не е даден от „далечно разстояние“, защото

кръвоизливът би бил много малък, тъй като отворът на входната рана би бил малък и почти ще се затвори от меката тъкан; а още повече като се има предвид, че кръвта от разкъсаното сърце или от по-големия кръвоносен съд се излива в гръдната кухина. При това изобилие на кръв не може да не се приеме, че изстрелът е даден от „близко разстояние“. Това „близко разстояние“ също е един сериозно уличаващ факт.

Страх от разследване

След спора при съвещанието изгърмява пушка.

В историята на революционните движения в света не за първи път се случва последният аргумент да бъде куршумът.

Кавгата ще да е била твърде голяма, духовете на спорещите са били възбудени, за да се стигне до стрелба.

Изстрелът е внезапен, спонтанен – внезапен умисъл за убийство в психическото състояние на афект от страна на автора.

След първоначалното изживяване на ужаса от станалото идва окопитването. Пристъпва се към вземане на решение: станалото – станало, но какво трябва да се прави по-нататък? Ако ставаше въпрос за разумно решение, съвсем естествено и логично би било да погребат трупа и да съобщят на четниците за смъртта на войводата. Нормално те не могат да мислят – притиснати са от страх. Четниците ще питат и разпитват къде, кога, как и кой е убил техния избран водач. Какво биха могли те, които са били с него, да отговорят на въпросите? Ако беше един, нямаше да има разногласие в избраната позиция за обяснения. Но ако се объркат и почнат да си противоречат?

И понеже в бързината те не могат да измислят убедително и оправдателно обяснение, взели решение да не съобщават за смъртта на Ботева. Убиецът или убийците се страхуват от разследване... Не е убит кой да е, а известният на цял народ поет и революционер!

Решават да изоставят трупа, като преди това го „ограбват“. Обретеннов взема портмонето, часовника, бинокъла, компаса, картата и пет наполеона; а Апостолов – калпака с лъва, шашката, револвера и мундира. За по-малките не остава нищо – така става по цялата земя! За „ограбването“ измислят и обяснение. Целта не е била толкова за вещите, колкото трупът да се направи „неузнаваем“. Други пък биха могли да кажат... защото ако се узнае чий е бил трупът, пак могат да възникнат въпросите, от които предумишлено се бяга.

Никола Обретеннов не скрива, че са искали да направят трупа „неузнаваем“; но обяснява, че това са направили, „за да не се гаврят с него неприятелите“. Обаче обяснението му е съвсем неприемливо. Той живее в турско време и не може да не знае, че турците уважавали падналите си противници. Майка му – баба Тонка, получава трупа на обесения войвода Стефан Караджа, за да го погребее по християнски. Така също са

предадени трупове на Димитър Общи и Васил Левски. По-късно турски отдават почит на убитите в Македония четници от четата на войводата Узунов.

Ако трябва да се говори за гавра, то тя е действително извършена, и то от тях, които са оставили трупа на войводата гол и без да го погребат; а те са имали достатъчно време за това – цяла една нощ!

Разбираме ги. Не им е било до погребение, па бил и трупът на Ботев. Цяла нощ те са бодърствали за своя грях и своя страх от разследване...

Ако те действително са мислили да почетат войводата след неговата смърт и да опазят трупа му от оскърбление, можеха, ако сами не могат да направят това, да съобщят на четниците за смъртта на техния водач, а те от своя страна биха направили едно колкото скръбно, толкова и горестно погребение на този велик син на нашия народ.

А за това, както казахме, е имало много или поне достатъчно време за едно погребение. Смъртта е настъпила привечер. Турците са далеч, а четниците са в дола, на 100–200 крачки. Вечерта и цялата нощ е спокойна. Четниците и хората на Обретенов, които отиват при тях в гората, са спали до сутринта, когато наново се появяват турци.

Имало е достатъчно време за почетно погребение на един човек...

С лъжа скриха смъртта му

„Простили се с войводата, тръгнахме с момчетата за извора. СЪГЛАСИХМЕ СЕ да не казваме никому за смъртта на войводата, макар че мнозина от четниците питаха:

– Къде е войводата?

– Отиде напред и ние вървим след него – отговаряхме ние.“

Бихме се съгласили, че има и добри лъжи. Но защо е било необходимо, каква нужда е налагала да се лъжат четниците, че Ботев е жив и че е напред? Сигурно причината е била от много важен характер. И за кого? За четата на българите или за групата на Обретенов?

Обикновено лъжата прикрива нещо нечисто, нечестно. И по-забележителното в случая е, че тази лъжа е КОЛЕКТИВНА. Взема се решение след продължително обсъждане и умуване. Щом има решение, имало е и мотиви „за“ и „против“. Пълно единодушие! Може само неутралният Перо Херцеговинът да е бил „против“, но накрая и той се присъединил към болшинството. Самият той обаче не е разбрал в момента, че е пропуснал влака. Дал е основание за смъртно обвинение – страхливците са сметнали, че е несигурен съучастник.

Никола Обретенов не ни казва защо са взели решението да не съобщават, че Ботев е убит. Нека сами видим какви биха могли да бъдат възможните съображения за тази лъжа.

ОБРЕТЕНОВ: Ако бяхме съобщили за смъртта на войводата, това можеше да отчае и обезкуражи четниците. Те биха преустановили понататъшната борба, а ние сме тръгнали да освободим роба или да умрем.

ВЪЗРАЗЯВАМЕ: Ако първия ден лъжата не остане в сила, то на следващия ден или на следващите дни войводата нямаше да го има и нямаше ли да бъде по-отчайваща неизвестността или мисълта, че войводата ги е напуснал, дезертирал?

ОБРЕТЕНОВ: Ние се бяхме разпръснали на групи и четниците можеха да мислят, че е в някоя група.

ВЪЗРАЗЯВАМЕ: На 20 май, когато войводата е убит, четата е още цяла. Липсвали са само около 30 души, които са се заблудили из лозята или са я напуснали...

Не отчаяние, а озлобление и жажда за мъст би бушувала в душите на четниците и те с повече страст биха участвали в сраженията, за да

възмездят за смъртта на любимия им водач.

Най-вече от военно гледище е абсолютно необходимо да се съобщи за смъртта, за да може борците да си изберат нов водач, който да ги води, да ги обединява, комуто да се подчиняват. Една бойна група, малка или голяма, не може да остане като стадо без овчар...

Поведение на обвиняем

Никола Обретенов сам признава, че са решили да лъжат, а и действително са лъгали за смъртта на войводата. Това ни дава основание да имаме и правото да го обвиним, че лъже без свян и в други моменти преди и след трагичния край.

По онова време Христо Ботев е бил най-известната и най-голямата фигура в българското революционно движение. И тъкмо затова, без никакво възражение от никого, той застава начело на сформирания чета след отказа на Панайот Хитов и Филип Тотю да я оглавят. Той е капитанът на парахода, той е главнокомандващият на войската, той е войводата на четата. Всевластен!... Да взема решения, да заповядва, да изисква подчинение, да наказва, ако е необходимо за дисциплината. Целта е една за всички.

Той има и щаб, с който трябва да се съвещава. Щабът е съвещателен орган; последното и окончателно решение се взема от войводата.

След двудневните сражения военната обстановка е реално изяснена и е съвсем ясна: никаква помощ от местното население или отдругаде някъде, патроните са изхарчени срещу налитания превъзхождащ неприятел, без хляб в торбите. Четниците са обречени на сигурна смърт или плен. По-нататъшната борба не само е БЕЗНАДЕЖДНА, но и БЕЗСМИСЛЕНА. Четата е обречена на гибел. И той решава да се спаси все още това, което може да се спаси – животът на младите борци. Решава да се оттегли; направление – близката съседна Сърбия. Съвещание с щаба?! За какво? Той не би могъл с нищо да промени тази пагубна за четата военна обстановка. При всяко сражение има победа или поражение. Преди неизбежното поражение Ботев предприема оттеглянето. Всеки предвидлив и мъдър военачалник не би се поколебал да направи този военен маньовър.

След сражението през втория ден Ботев не само решава, но и предприема оттеглянето. Дава заповед да се „откове знамето и знаменосецът го запазва на кръста си“ (стр. 248, „Спомени“). При „оттегляне“ на една войскава част знаме не се развява, а се сваля и се съхранява до ново изсвирване на тръбата.

Никола Обретенов е видял отковането на знамето и е разбрал смисъла на това сваляне на знамето от борбата. И от някой друг жест или изтървана дума той узнава за решението на Ботев, но не е напълно

сигурен. И за да провери, той поканва изостаналия Ботев да приседнат до една скала, след като четниците са се свлекли надолу към дола, за да си почине раненият Перо. Войводата се съгласява по искането на нетърпеливия Обретенов и се започва разговор за оттеглянето на четата към Сърбия. Ботев, изморен от похода и сраженията, изнурен от разочарование и грижи, бавно е обяснил:

– Какво друго ни остава, „когато в тия две сражения патроните ни се свършиха? Помощ отникъде нямаме, хляб също няма“.

Обретенов не е съгласен, той възразява, аргументира се и предлага да се продължи борбата, като четата се придвижи на изток към въстаналите места и се присъедини към другите чети в Балкана към Сливен. Войводата отхвърля предложението му и става да отиде при бойците си. Тогава Обретенов изстрелва още един аргумент:

– Ботйов! Ако ти направиш това нещо, знай, че всичкото обаяние, което спечели с подвига си, ще го загубиш!

Най-малко този аргумент е направил впечатление на Ботев, защото той е тръгнал да служи на своя народ, а не да набира точки за лична слава.

И когато става да тръгне, към него се отправя последният аргумент – куршум в гърдите – последният аргумент на революционерите. Спорът е спечелен – противникът е премахнат завинаги.

Ботев пада като сноп на земята. От никого не е подкрепен при падането си. Групата е изненадана и стресната от станалото; а са нямали и време – докато станат и докато разберат какво точно е станало... Само стрелящият може би е бил прав, но той не е стрелял, за да прояви хуманност към един падащ човек!

След първоначалното объркване идва окопитването. Първом решават да приберат у себе си по-ценните вещи от трупа; второ – да изоставят тялото на произвола на съдбата, и трето – да не съобщават на четниците за смъртта на войводата.

И така направили. След това изчакали малко време, докато четниците в гората заспят, и тихомълком, като котки, се приближили до тях, но без да се смесват с тях, защото, ако бъдат усетени, страхували се да не бъдат разпитвани за войводата. След цялата нощ на сутринта те вече не могли спокойно и уверено да отговорят, че „войводата е напред и те тръгват след него“.

Тръгват, но групата се бави и изоставя от четниците, защото Перо е ранен, и то в коляното; мъчно се движи, а той е и единственият потенциален издайник за смъртта на Ботев. Два сериозни проблема – как да

бъдат решени? На „помощ“ идват турците. Един от тях се премерва точно в Перо, стреля един път и „Перо пада по очите си, ударен в сърцето“.

Забележително – пак един куршум, пак убит и пак ударен точно в сърцето! Днес тази повтаряща се случайност ни напомня за криминалния роман на Джеймс Хадли Чейс „Свидетели няма да има“...

При така предполагащото от нас развитие на събитията нека наредем кои са „и другите лъжи“ на Никола Обретенов.

Първата: Не Ботев ги поканва да приседнат до скалата, а Обретенов иска това, защото е крайно нетърпелив да научи за подозираното му решение. Непосредствено след стихналия бой, на Ботев съвсем не му е до „съвещание на щаба“ за вземане на решение за по-нататъшната съдба на четата. Той ще направи действително подобно съвещание, за което има време занапред и когато ще може да свика и останалите от състава на щаба. В тази съвсем кратка почивка и само с един член от щаба той не би могъл да решава този въпрос сериозно.

Втората: Не Перо, а Обретенов е укорил Ботев за взетото от него решение с думите: „Ботйов! Ако ти направиш това нещо, знай, че всичкото ти обаяние, което спечели с подвига си, ще го загубиш“. Перо би бил най-отявленият поддръжник на Ботевото предложение да преминат в Сърбия. Той е в крайна нужда от това – единственият начин да оживее. Ранен в крака, със силни болки вече в коляното, той няма да може да се движи с четата в похода ѝ към Сливенския балкан; а се нуждае и от сериозна медицинска помощ, каквата в Балкана няма кой да му даде. Само в Сърбия той ще може да лекува крака си и ще може да избегне турския куршум или турски плен.

Третата: След смъртта на Ботев негов законен наследник и водач на групата става Никола Обретенов, а Перо Херцеговинът е онемял от престъпното дело на другарите си и изгубената едничка надежда за спасяване на своя живот. Затова не Перо „съветва“, а Обретенов „нарежда“ „да приберат всичко от Ботйова“.

Четвъртата: Начинът, по който описва смъртта на Перо. За да прикрие истината, той сам се оплита в обясненията и дава указанията как да се открие истината. Обретенов сам признава, че вечерта не са се присъединили към четата, а стигнали до нея и заспали. Сутринта не са се събудили от глъчта на приготвяващите се да тръгват четници, а от „конски тропот“. И те първи посрещнали удара на турците не затова, че са били „на първа линия срещу потерята“, а защото в момента около групата не е имало четници.

И така, сценарият за убийството е готов и сам Обретенов го описва

твърде картинно, като на филм. Георги Апостолов може само да потвърди не само затова, че е герой във филма с убиването от него на убиецата на Перо, но най-вече той от много години е верен и помощник на Обретенов (Гюргево, София и Враца). Другите двама – Димитър Тодоров и Сава Пенев, които са от обкръжението на Обретенов, също могат да свидетелстват успешно.

Никола Обретенов има типичното поведение на един обвиняем при убийство. Той отрича всичко; той активно не участва в онова, което става. Той е само присъстващ, слушател и изпълнител. Ботев поканва да приседнат, Перо отправя укора към Ботев. Перо съветва да приберат всичко от Ботев, Апостолов убива турчина; само всички решават да укриват смъртта на Ботев, а Димитритото и Пенев стоят зад кулисите.

Съгласно закона обвиняемият има правото да се защитава с всички средства, дори и с... лъжи. Ние не обвиняваме Никола Обретенов, защото може той да не е стрелял. При разгорещената кавга между Обретенов и Ботев може Апостолов да е искал да помогне на приятеля си и той да е стрелял. По същата причина това може да е направил някой от другите двама, които са тръгнали с Обретенов да мрат за свободата.

Четирима са. Един от тях!... Само те могат да кажат кой е от четиримата.

Ако подозрението пада преди всичко върху Никола Обретенов, никой не му е виновен... Той сам се е оплел в многото си лъжи.

Новият и старият тип революционер

Докато Христо Ботев е български революционер от нов тип, Никола Обретенов е ретроград. Той все още вярва в рационалността на отреченото от практиката на освободителната борба на своя народ четническо движение като метод за извоюване на политическата свобода.

Той изгубва двамата си братя Ангел и Петър в сблъсъка на четите с турците. Той знае за разгромяването на четите на Филип Тотю и на Хаджи Димитър – Стефан Караджа.. Той знае също така как свършиха преди това четите от Червена вода, от Шумен, от Сливен, от Стара Загора – хиляди българи арестувани, бити, избити и заточени в Мала Азия.

Никола Обретенов като революционер, въпреки продължителната му дейност, е малък и непроменлив, защото му липсват повече знания и качеството прозорливост. Той няма поглед към бъдещето – неговото развитие, създаването на необходимия механизъм, за да се получат исканите резултати.

Той е голям с любовта си към своя народ, безкористен в борбата за неговото освобождение и искрено убеден, че трябва да се „действа“ и да се „рисува“, без преди това да е била направена точна сметка за действителните, а не само възможни и желани резултати.

Според него – и многото други като него – достатъчна е нашата готовност да рискуваме всичко – семейство, добитък, имот, дори и живота си, за да стане чудото – СВОБОДАТА. С тази мечта, която добива равенството на лъжа, живеят, борят се и се жертват. С тази лъжа лъжат и другите; и другите заживяват с тази мечта!...

Като апостоли в Софийския район, Никола Обретенов и Георги Апостолов се провалят – не успяват да възстановят старите комитети, да основат нови, и затова се прибират във Враца при Стоян Заимов, където прекарват цялата зима, без да вършат и тук някаква апостолска работа. И обяснимо защо. В Софийско и Врачанско още не е заглъхнало болезненото ехо от обесването на Левски и Димитър Общи, както и свързанието с това арести на много от комитетските хора.

Двамата преминават във Влашко едва през месец април 1876 г. и се захващат с набиране на мъже за четата, като на всеки български емигрант Никола Обретенов говори, че „народът е готов като един да въстане“. Той лъже без свян, защото сам вярва в лъжата си, тъй като няма чувство за реалност; или съзнателно лъже, защото... лъжата е позволено

средство в борбата за свобода, макар че не е чел Макиавели.

Поне към Ботев е трябвало да бъде искрен, честен и точен, когато му докладва за въстаническата готовност на българския народ. Затова той не може да не носи своята историческа отговорност!

Когато на българска земя никой не посреща четниците с добро, когато те преминават през селата покрай затворени врати и прозорци, когато никой не попълва редиците им, когато никой не им дава храна и подслон, с много болка и с пълно право Ботев обвинява Обретенов и Апостолов:

– Това ли ви е народът, който ни очаква с отворени обятия?

Недоволни и разочаровани са и четниците. И стрелите си те отправят към войводата. Щом е тръгнал да ги води, той е трябвало всичко да знае и всичко да предвиди. Те не знаят как той им е станал водач; а и да знаеха, не се знае доколко биха могли да го извинят...

Сам Обретенов е сред четниците. Той слуша техните разговори, той узнава за техните недоволства и обвинения към водача и народа. Въпреки това, по-късно пред войводата Ботев той иска и настоява борбата да продължи на изток към Сливен.

Никола Обретенов е един непоправим политически фанатик!

Прометеевската трагедия на Христо Ботев

Ботев не е същият Ботев отпреди осем години. Той вече има житейско и революционно минало, което му обезпечава една по-точна преценка на политическата ситуация.

Той е приятел на Левски и член, а след това и председател, на Централния революционен комитет в Букурещ. Приел е изцяло новата идеология и тактика за НАЦИОНАЛНА РЕВОЛЮЦИЯ чрез пълна подготовка, организация и въоръжена борба на целия български народ, на самия народ, без да се разчита на помощта на чужди държави, които биха дали помощ в защита на собствените им интереси. Левски и Ботев са отrekli отдавна дейността на отделните чети.

Апостолите от самоназначилия се Гюргевски революционен комитет обявяват въстанието през пролетта на 1876 г. Българите в Румъния решават да помогнат с чети на въстаналите в България. Търсят се войводи с революционен опит и утвърден престиж, които да оглавяват четите. Поканен, П. Хитов отказва, защото знаел, че Стариият Филип Тотю също се отказва. През тази година на Балканите няма да има военни събития от международен мащаб.

С четите? Дейността им е капка в океан.

– Борбата срещу разкапаната Турска империя е възможна и успешна, стига народът да въстане! – проповядват апостолите.

За момента това, разбира се, не е вярно. През изминалите десетдесет години в Турция се правят административни, военни и социално-финансови реформи, политическото и икономическото ѝ положение се консолидира както вътрешно, така и външно. Сам, невъоръженият български народ не може да повали една империя с модерно въоръжена войска.

Въпреки това новините от България са, че народът се готви да воюва. Не анонимно, не безадресно, а лично на Ботев апостолите Обретенов и Апостолов докладват „какво са вършили през зимата, как народът се подготвя да въстане като един човек“...

Четата е сформирана. Тя има състав, дрехи и оръжие. Няма си само войвода. Притиснат от събитията, на които вече никой не може да даде заден ход, Ботев заявява, че ще стане войводата.

Христо Ботев е един голям поет, един голям революционер и една голяма трагическа фигура... Той е с ясното съзнание за безсмислието на

своя жест; но иска да бъде с народа си, макар и на кладата му!...

**МОРАЛНО ВЪЗВИСЯВАНЕ И ПРОМЕТЕЕВСКА ТРАГЕДИЯ НА
ЕДИН ВЕЛИК БЪЛГАРИН!**

Политика и убийства

Никола Обретенов, Георги Апостолов, Димитър Тодоров и Иван Пенев решават да не съобщават за смъртта на Ботев. Ние трябва да решим да не се съмняваме в онова, което те са извършили.

За историята са необходими истини, за да бъде тя поучителна и полезна за поколенията. Тя не се интересува толкова от физическия убиец, колкото от самото убийство като обществено, социално и политическо явление на обществото.

Кой е убил Ботев? Според нас най-вероятната от всички вероятни хипотези е, че е бил човек от групата на четиримата. Тя не е образувана случайно. Тя е група на Обретенов, тя не е група на Ботев!

Никола Обретенов е със самочувствието на равен на Ботев. Той има продължителна революционна дейност, той е член на Гюргевския централен революционен комитет, той е апостолът на Софийски окръг, той е един от организаторите на четата. Георги Апостолов е неговият неотстъпен помощник. Петър Херцеговинът е професионален революционер; Сава Пенев и Димитър Тодоров са тръгнали след Обретенов...

За тях, а и другите четници, Ботев им е един съвременник – един революционер като тях – пръв между четниците, избран за войвода.

За нас? Главата не може да побере мисълта, че българин може да стреля срещу титана Ботев.

Убийството като средство за осъществяване превъзходството на собствената им идеология не е чуждо на нашите революционери. По решение на Ловчанския комитет Димитър Общи убива дякон Паисий само защото бил за мирната и легална борба на нашия народ – за българско осъзнаване по всички български земи и национално обединение чрез църквата, просвещение и икономическо превъзможване. На Бенковски е възложено да убие Любен Каравелов, задето не е предал архивата на неуставно образуван нов революционен комитет.

Началото бе поставено.

По-късно това средство ще се използва все по-често за разправа с политическите противници.

Политическите убийства у нас – със или без присъди – прераснаха в масово обществено явление. Народът прие това равнодушно, като ежедневие.

За изтичащата национална кръв никой не правеше счетоводни

записвания...

КРАЙ

© Илия Стоилов

Публикация във вестник „Литературен форум“, бр. 1–5

Източник: <http://www.slovo.bg/old/litforum/>

Последна редакция: NomaD, 2008

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/9324>]